Sammendrag

Fredens evangelium. Norske presters fredsforening og formingen av en kirkelig fredsdiskurs 1915-1932.

Øyvind Brun Andersen

I denne avhandlingen undersøker jeg Norske Presters Fredsforening, fra 1925 Kirkelig Verdensforbund til fremme av mellemfolkelig forstaaelse, norsk forening (NPFF/VF), og den fredsdiskursen som utviklet seg der i årene 1915-1932. Arbeidet bygger i stor grad på hittil uutforsket kildemateriale i tillegg til trykte kilder. Sosiologisk teori om sosiale bevegelser kombinert med diskursanalyse brukes som analytiske verktøy for å gripe sammenhengen mellom organisatorisk og diskursiv utvikling.

Avhandlingens struktur er kronologisk og følger foreningens utvikling gjennom 17 år. Det er fire temaer som står sentralt i analysen. Det første er forholdet mellom å være del av en sosial bevegelse og representere kirken som institusjon. Det sentrale funnet er at foreningen beveget seg med noe ujevne skritt mot å bli en rent kirkelig forening, og hele tiden holdt på identiteten som prestenes fredsforening, også etter navnebyttet i 1925. Dette skyldtes både at den grasrotmobiliseringen man hadde håpet på, aldri materialiserte seg, og at det faktisk var gehør å finne for saken i Den norske kirke, særlig i den høyere geistligheten. At foreningen forble avhengig av Den norske kirkes presteforening for å dekke sine egne organisatoriske behov, spilte også en avgjørende rolle, og bidro til at presteidentiteten forble en sterk komponent i foreningens kollektive identitet. Den sterke koblingen mellom foreningens identitet og sentrale kirkelige praksiser som gudstjeneste og bønn bidro også til at NPFF/VF ble en kirkelig forening. Samtidig var arbeidet med på å åpne et nytt rom for Den norske kirke med tanke på å engasjere seg i et politisk spørsmål. Denne dobbeltheten er det jeg vil fange inn ved hjelp av begrepet «kirkelig fredsdiskurs».

Det andre sentrale temaet i undersøkelsen er relasjonen mellom kristendom og politikk. Det sentrale funnet er at NPFF/VF i stor grad baserte arbeidet på det jeg kaller en «tosfæremodell»: Man satte et skille mellom en åndelig, førpolitisk sfære som var kirkens domene, og en politisk sfære som var politikerne og statsmennenes gebet. Innenfor den førpolitiske sfæren var foreningens mål å endre menneskenes hjerter og sinn i fredsvennlig retning, og man insisterte på at dette var hovedsaken. Like fullt trakk de sosiale bevegelsenes politiske logikk foreningen i retning av den politiske sfæren og gjorde at denne relasjonen aldri ble helt stabil. Dermed var NPFF/VF sårbare for anklagen både om å være for politiske og for lite politiske. Foreningen hadde i virkeligheten et tydelig politisk fundament: en moderat og liberal fredsforståelse der tilliten til institusjoner generelt og Folkeforbundet spesielt var særlig viktig. Disse politiske overbevisningene var knyttet til en progressiv historieforståelse der Guds

rike til en viss grad ble forstått som noe som ble virkeliggjort gjennom historiens jevne utvikling. Dette gjorde at forestillinger om et radikalt oppbrudd for å «tvinge» frem en ny sosial og politisk orden ble avvist. Denne moderate innstillingen førte også til at NPFF/VF hele tiden var på linje med den offisielle norske utenrikspolitikken. Mot slutten av 1920-tallet slo en ny bølge av emosjonelt ladet og individualistisk pasifisme med radikale krav om ensidig avrustning inn over det norske presteskapet, men på grunn av sin moderate og gradualistiske tilnærming til saken hadde ikke VF noe apparat til å ta den imot.

Det tredje hovedtemaet er betydningen av den politiske kontekstens dramatiske skiftninger for utviklingen av foreningen. Her har jeg identifisert et mønster som synes å være at jo mer optimistisk stemningen i verden var, jo mer kunne man nærme seg den politiske sfæren og fremme kirkens idealer om forsonlighet og internasjonalt vennskap som politiske krav, og jo mer tilslutning fikk man fra både prester og lekfolk i kirken. Dette ser vi i sammenheng med verdenskrigens slutt og i oppkjøringen til Folkeforbundets nedrustningskonferanse i 1932. Men i møte med mer radikale krav (som å frasi seg retten til tysk krigsskadeerstatning eller total norsk avvæpning) var NPFF/VF avventende i frykt for å støte noen bort. I mindre håpefulle tider, som begynnelsen av 1920-tallet, skrumpet arbeidet inn, og man trakk seg tilbake til den førpolitiske sfæren.

Det fjerde temaet som blir belyst gjennom dette arbeidet er relasjonen mellom det nasjonale og det internasjonale. Den moderate linja i NPFF/VF innebar også at foreningen støttet opp om et begrenset norsk forsvar så lenge internasjonal avvæpning ikke var oppnådd. Dette var viktig for å møte anklagene om å være unasjonale, som kom fra den (politisk) konservative fløyen av Norges presteskap. Jeg finner at organisasjonen var forpliktet på en form for moderat internasjonalisme som ikke itvilsatte nasjonenes legimititet, men forestilte seg en verden der nasjonene levde fredelig sammen. Dermed avgrenset man seg også her fra mer radikale kristne stemmer som satte spørsmålstegn ved nasjonsideen. Ifølge NPFF/VF var det ingen motsetning mellom nasjonal identitet og fredsarbeid: Tvert imot fremstilte man fredsvilje som noe særegent norsk og Norge som et eksempel til etterfølgelse med tanke på en fredsrettet utenrikspolitikk.

Avhandlingen undersøker NPFF/VFs utvikling i en tid da kirkens langsomme forflytning fra å være statsmakt til å bli en sivilsamfunnsaktør var i god gang. Den viser hvordan NPFF/VF legemliggjorde de spenningene som lå i dette, mellom geistlighet og lekfolk, mellom kirken og den sosiale bevegelsen, og mellom politikk og kristendom.